

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ “ФАКТ”: АНАЛІЗ ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Досліджено юридичні, економічні та бухгалтерські підходи до трактування сутності філософської категорії “факт”; визначено, що факт господарського життя є бухгалтерською категорією

Ключові слова: факт, факт господарського життя, юридичний факт, господарський факт, господарська операція

Постановка проблеми. Філософська категорія “факт” набула досить широкого розповсюдження в інструментарії наукового дослідження, в тому числі й у сфері бухгалтерського обліку. Факти відіграють важливу роль у перевірці, підтвердженні та спростуванні теорій: відповідність фактам – одне з істотних вимог, що висуваються до наукової теорії. Проте сутність фактів, які супроводжують господарську діяльність підприємств, до цього часу залишається до кінця не вивченою, хоча в них закладена основа всього інформаційного процесу управління суб’єктом господарювання. Необхідність подолання неоднозначності та суперечливості розуміння філософської категорії “факт” в системі бухгалтерського обліку актуалізують дане дослідження.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій. Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних вчених на предмет визначення сутності фактів, а також зокрема, фактів господарського життя показав, що дане питання є недостатньо досліджене, оскільки увага цьому питанню майже не приділялася, не зважаючи на те, що поняття факту можна зустріти в тексті майже кожної статті на бухгалтерську тематику. Найбільш ґрунтовним було

дослідження Я.В. Соколова, а його праця “Бухгалтерский учет как сумма фактов хозяйственной жизни” [25] є унікальним виданням з теорії бухгалтерського обліку, де вперше предмет обліку викладено як вивчення фактів господарського життя, а його метод – як концептуальна реконструкція фактів в просторі та часі. Соколов Я.В. визначає головну ідею праці: “...Бухгалтерський облік... починається з фактів господарського життя. Їх сума і становить потік всієї господарської діяльності...” [25].

Мета дослідження. Визначити сутність поняття “факт”, з урахуванням його економічного та юридичного змісту.

Викладення основного матеріалу. Факти володіють загальною методологічним значенням і доказовою силою саме з причини своєї об’єктивності і незалежності від суб’єкта і від будь-яких його інтерпретацій завжди залишаючись єдиністю абсолютно пізнаного, гіпотетично досліджуваного і непізнаного.

Трактування сутності поняття факту на законодавчому рівні не визначено, крім того серед науковців дане питання теж не розглядалося, тому основним джерелом дослідження сутності цього поняття є довідкова література (табл. 1).

Таблиця 1. Трактування поняття “факт” в довідковій літературі

№ з/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1.	Бичик С.В. Словарь экономических терминов / С.В. Бичик, А.С. Даморацкая, И.В. Даморацкая. – Минск: Выш. шк., 2009. – 271 с. [2]	Факт – дійсність, реальність, те, що об’єктивно існує (подія, явище і тощо) (с. 225)
2.	Большой бухгалтерский словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с. [3]	Факт – 1. дійсне, невигадана подія, подія, явище; твердо встановлене знання, дане на досвіді, що служить для будь-якого висновку, висновок, що є перевіркою якої-небудь пропозиції; 2. дійсність, реальність, те що об’єктивно існує
3.	Большой толковый словарь русского языка [Электронный ресурс]. – 1-е изд-е: СПб.: Норинт. С. А. Кузнецов. 1998. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/kuznetsov/67610/%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82 [4]	Факт – [від лат. factum - зроблене] 1. Істинна подія, дійсна подія або реальне явище; 2. Реальність, дійсність
4.	Большой Энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – 2000. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/305094 [5]	Факт (від лат. factum – зроблене – вчинене) – 1) в звичайному сенсі – синонім понять “істина”, “подія”, “результат”; 2) знання, достовірність якого доведена; 3) В логіці і методології науки пропозиції, що фіксують емпіричне знання
5.	Краткий словарь по философии / Под общ. ред. И.В. Блауберга, И.К. Пантина. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1982. – 431 с. [11]	Факт – філософське та логіко-методологічне поняття, що має два основних значення: 1) об’єктивні, реально існуючі події, властивості, відносини, зв’язки об’єктів світу і процеси їх зміни; 2) особливий клас висловлювань – справжніх висловлювань, достовірність яких чітко встановлена (с. 357)
6.	Краткий словарь по философии. Изд. 2-е (доработ. и доп.). – М.: Политиздат, 1970. – 398 с. [12]	Факт – філософське та логіко-методологічне поняття, що має два основних значення: 1) об’єктивні, реально існуючі події, властивості, відносини, зв’язки об’єктів світу і процеси їх зміни; 2) особливий клас висловлювань – справжніх висловлювань, достовірність яких чітко встановлена (с. 338)
	Краткий философский словарь. Под редакцией А.П. Алексеева. Издание 2-е, переработанное и дополненное. – ПБОЮЛ М.А. Захаров, 2001. – 496 с. [13]	Факт – загальнонаукова та філософська категорія, що позначає кінцеві одиниці досліджуваного предмета, знання про які повинно володіти достовірністю. Фактичне в цьому сенсі означає щось абсолютно істинне, що є останнім аргументом в теоретичних суперечках. Факти складають базис, фундамент науки, тому точність, суворість істинності їх буття повинна бути найбільшою в порівнянні з іншими елементами теорії. Факти мають загальну методологічну значимість і доказовою силою саме з причини своєї об’єктивності і незалежності від суб’єкта і від будь-яких його інтерпретацій завжди залишаючись єдиністю абсолютно пізнаного, гіпотетично досліджуваного і непізнаного. Протиріччя фактів і теорії, будучи приватним випадком суперечності між матеріальним і духовним, служить основною рушійною силою розвитку пізнання (с. 406)
8.	Малый академический словарь [Электронный ресурс]. – М.: Институт русского языка Академии наук СССР. Евгеньева А.П. – 1957. – 1984. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/mas/74056/%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82 [15]	Факт – істинне подія, подія, явище. 2. Реальність, дійсність
9.	Новая философская энциклопедия: В 4 тт. М.: Мысль. Под редакцией В.С. Стёпина [Электронный ресурс]. – 2001. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1269/%D0%A4%D0%90%D0%9A%D0%A2 [16]	Факт (від лат. factum – зроблене, вчинене) – 1) синонім понять істина, подія, результат; щось реальне на протязі вигаданому; конкретне, одиничне на відміну від абстрактного і загального; 2) у філософії науки – особливого роду пропозиції, що фіксують емпіричне знання. Як форма емпіричного знання факт протиставляється теорії або гіпотезі

Продовження табл. 1

1	2	3
10.	Новейший философский словарь [Электронный ресурс]. – 2009. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy/1273%D0%A4%D0%90%D0%9A%D0%A2 [17]	Факт (лат. factum – зроблене) – поняття, що має виражену суб'єкт-об'єкту природу, що фіксує реальну подію або результат діяльності (онтологічний аспект) і застосовується для характеристики особливого типу емпіричного знання, яке, з одного боку, реалізує вихідні емпіричні узагальнення, будучи безпосереднім базисом теорії або гіпотези (в окремих випадках й самої теорії), а з іншого – несе в своєму змісті сліди семантичного впливу останніх (логіко-гносеологічний аспект)
11.	Русская мысль и речь. Свое и чужое. Опыт русской фразеологии. Сборник образных слов и иносказаний. Т.Т. 1—2. Ходячие и меткие слова. Сборник русских и иностранных цитат, пословиц, поговорок, пословичных выражений и отдельных слов. СПб., тип. Ак. наук. М. И. Михельсон. 1896-1912. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/michelson_new/11196%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82 [19]	Факт – подія, що дійсно вчинена, трапилася, безсумнівна подія
12.	Сліпушко О. Політичний і фінансово-економічний словник. – К.: Видавництво "Криниця", 1999. – 390 с. [20]	Факт – 1) дійсна, не вигадана подія, дійсне явище, те, що сталося, відбулося насправді; 2) реальність, дійсність, те, що об'єктивно існує; 3) справді, безперечно, безсумнівні; 4) уживається для вираження згоди, ствердження; справді, дійсно, звичайно, безсумнівні (с. 262)
13.	Словарь по логике. [Электронный ресурс]. – М.: Туманит, изд. центр Владос. А.А. Ивин, А.Л. Никифоров. – 1997. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/logic/386 [22]	Факт (від лат. factum – зроблене, вчинене) 1) синонім поняття істина, подія, результат; щось реальне, на противагу вигаданому; конкретне, одиничне, на відміну від абстрактного і загального; 2) в логіці і методології наукового пізнання – особливого роду пропозиції, що фіксують емпіричне знання. Як форма емпіричного знання факт протиставляється теорії або гіпотезі
14.	Словник термінів ринкової економіки. – К.: Глобус, 1996. – 288 с. [23]	Факт – дійсна подія, явище, твердо встановлене знання, яке є підставою для висновку, внаслідок перевірки якогось припущення. 2. Реальність, дійсність, що існує, об'єктивно, незалежно від нашої свідомості (с. 247)
15.	Современная энциклопедия [Электронный ресурс]. – 2000. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/49734 [24]	Факт (від латинського factum – зроблене, вчинене), 1) у звичайному сенсі – синонім поняття "істина", "подія", "результат". 2) знання, достовірність якого доведена. 3) У логіці і методології науки – пропозиції, що фіксують емпіричне знання
16.	Толковый словарь Ефремовой. Т.Ф. Ефремова [Электронный ресурс]. – 2000. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/efremova/260801/%D0%A4%D0%B0%D0%BA%D1%82 [26]	Факт – реальне явище, подія; те, що дійсно сталося. 2. Достовірне знання, істинність якого доведена. 1. Вживається при вираженні згоди, затвердження. 2. Вживається як вступне слово, відповідне за значенням слів: вірно, безсумнівні, дійсно
17.	Толковый словарь Ушакова. Д.Н. Ушаков [Электронный ресурс]. – 1935-1940. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/107461 [27]	Факт – 1. Дійсна подія, явище, те, що відбулося насправді. 2. Дане, що є матеріалом для якого-небудь висновку чи служить перевіркою припущення, теорії. Виклавши факти, автор переходить до їх тлумачення. 3. стверджувальна частина використовуються у значенні звичайно, неодмінно, дійсно.
18.	Український Радянський Енциклопедичний Словник: в 3-х т. / Редкол.: А.В. Кудрицький та ін. – 2-ге вид. – К.: Голов. ред. УРЕ. 1987. – 736 с. [28]	Факт – 1) Реальність, дійсність 2) В логіці – судження, яке фіксує події, що відбуваються об'єктивно, незалежно від свідомості (с. 497)
19.	Философия: Энциклопедический словарь. – М.: Гардарики. Под редакцией А.А. Ивина. 2004. [29]	Факт (від лат. factum – зроблене, вчинене) – 1) синонім поняття "істина", "подія", "результат"; щось реальне на противагу вигаданому; конкретне, одиничне на відміну від абстрактного і загального; 2) у філософії науки – особливого роду пропозиції, що фіксують емпіричне знання. Як форма емпіричного знання Ф. протиставляється теорії або гіпотезі
20.	Философская Энциклопедия. В 5-х т. — М.: Советская энциклопедия. Под редакцией Ф. В. Константинова. 1960—1970. [30]	Факт (від лат. factum – зроблене, вчинене) – 1) У звичайному слововживанні синонім поняття істина, подія, результат. 2) В логіці і методології науки факт можна визначити як позначення особливого роду пропозицій, які фіксують емпіричні знання (іноді факт визначають як знання, достовірність якого доведена)
21.	Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1980. – 445 с. [31]	Факт (лат. factum – зроблене, що вчинилося) – розрізняють поняття об'єктивного і наукового факту. Під об'єктивним фактом прийнято розуміти деяку подію, явище, фрагмент реальності, які складають об'єкт людської діяльності або пізнання. Науковий факт – це відображення об'єктивного факту в людській свідомості, тобто його опис за допомогою деякої мови
22.	Философский словарь студента / Под общ. ред. В.Ф. Беркова и Ю.А. Харина. – Мн.: ТетраСистемс, 2003. – 352 с. [32]	Факт – 1) твердоустановленне, дійсне, не вигадане явище чи події; 2) форма емпіричного знання (с. 292)
23.	Философский энциклопедический словарь. — М.: Советская энциклопедия. Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. 1983. [33]	Факт (від лат. factum – зроблене, вчинене) – 1) синонім поняття істина, подія, результат; щось реальне на противагу вигаданому; конкретне, одиничне на відміну від абстрактного і загального; 2) у логіці та методології науки – особливого роду пропозиції, фіксуючі емпіричні знання; як форма емпіричного знання факт протиставляється теорії або гіпотезі
24.	Философский энциклопедический словарь. 2010. [34]	Факт (від лат. faktum – вчинене, зроблене) – 1) подія; фактичний – дійсний; фактичність (в протилежність логічності, логічному, ідеальному буттю); 2) зроблене, вчинене; протилежність – cogitatum або dictum – помислене чи сказане: дійсність, те, що визнається реально існуючим
25.	Финансовый словарь Финам. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/30908 [36]	Факт – знання у формі твердження, достовірність якого строго встановлена
26.	Энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – 2009. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/es/59962/%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82 [38]	Факт – (від лат. factum – зроблене, вчинене), 1) у звичайному сенсі – синонім поняття "істина", "подія", "результат". 2) Знання, достовірність якого доведена. 3) У логіці і методології науки пропозиції, що фіксують емпіричне знання
27.	Яременко В.В., Сліпушко О.М. Новый тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Том 4. – Київ. Видавництво "Аконіт". 2000. – 941 с. [43]	Факт – 1. Дійсна, не вигадана подія, дійсне явище; те, що сталося, відбулося насправді. 2. Реальність, дійсність; те, що об'єктивно існує. 3. Справді, безперечно, безсумнівні (с. 667)

В результаті аналізу довідкової літератури, встановлено відсутність принципових розбіжностей серед підходів до трактування категорії "факт". Таким чином, факт – це філософська категорія, яка означає подію, що дійсно відбулася; реальність, дійсність; те, що об'єктивно існує.

Як форма емпіричного знання факт протиставляється теорії або гіпотезі. У науковому пізнанні сукупність фактів утворює емпіричну основу для висунення гіпотез і створення теорій. Завданням наукової теорії є опис фактів, їх інтерпретація і пояснення, а також передбачення раніше невідомих фактів. Факти відіграють значну роль у перевірці, підтвердженні та спростуванні теорій: відповідність фактів – одне з найбільш істотних вимог, що пред'являються до наукової теорії [29].

Таблиця 2. Трактування поняття "юридичний факт" в довідковій літературі

№ з/п	Джерело	Визначення
1.	Большой бухгалтерский словарь / Под ред. А.Н. Азриляна. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с. [3]	Факт юридичний – обставина, передбачена правовими нормами і яка тягне встановлення, зміну або припинення правовідносин
2.	Большой Энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – 2000. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/305094 [5]	Факт юридичний – обставина, з яким пов'язується виникнення, зміна або припинення правовідносин
3.	Словарь бизнес-терминов [Электронный ресурс]. – 2001. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/business/13246 [21]	Факт юридичний – обставина, що є правовими нормами і тягнуть за собою встановлення, зміну або припинення правовідносин
4.	Современная энциклопедия [Электронный ресурс]. – 2000. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/49734 [24]	Факт юридичний – обставина, з яким пов'язується виникнення, зміна або припинення правовідносин
5.	Український Радянський Енциклопедичний Словник: в 3-х т. / Редкол.: А.В. Кудрицький та ін. – 2-ге вид. – К.: Голов. ред. УРЕ. 1987. – 736 с. [28]	Факт юридичний – конкретні обставини, з настанням яких закон пов'язує виникнення, зміни чи припинення правоздатності, дієздатності або тих чи ін. прав чи обов'язків осіб, організацій тощо (с. 497)
6.	Энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – 2009. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/es/59962/%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82 [39]	Факт юридичний – обставина, з яким пов'язується виникнення, зміна або припинення правовідносин
7.	Энциклопедический словарь экономики и права [Электронный ресурс]. – 2005. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/18470/%D0%AE%D0%A0%D0%98%D0%94%D0%98%D0%A7%D0%95%D0%A1%D0%9A%D0%98%D0%99 [40]	Юридичний факт – передбачені в законі обставини, які складають підставу для виникнення (зміни, припинення) конкретних правовідносин
8.	Юридический энциклопедический словарь Гл. ред. А.Я. Сухарев; Ред. кол.: М.М. Богуславский, М.И. Козырь, Г.М. Миньковский и др. – М.: Сов. Энциклопедия, 1984. – 415 с. [41]	Факти юридичні – передбачені в законі обставини, які є підставою для виникнення (зміни, припинення) конкретних правовідносин (с. 393)
9.	Юридичний словник. За ред. Б.М. Бабія, В.М. Корецького, В.В. Цвєткова. – К.: 1974. – 843 с. [42]	Факт юридичний – конкретні обставини, з настанням яких норми права передбачають юридичні наслідки у вигляді виникнення, зміни чи припинення правоздатності, дієздатності або конкретних суб'єктивних прав чи обов'язків суб'єктів (с. 809)

Таким чином, відповідно до проаналізованої літератури, юридичний факт – це обставина, яка передбачена правовими нормами і яка призводить до встановлення, зміни або припинення правовідносин. Юридичні факти поділяються, зокрема, на дії (бездіяльність) і на події [28]. Юридичний факт, що виник внаслідок свідомої вольової поведінки (в тому числі й

Слід відмітити, що факти використовуються кожною наукою, у зв'язку з цим частково змінюється інтерпретація цього поняття. Зокрема, у логіці і методології науки факт можна визначити як позначення особливого роду пропозицій, які фіксують емпіричні знання (іноді факт визначають як знання, достовірність якого доведена) [30]. Поняття факту також застосовується у юридичній науці. Життєві факти або обставини стають фактами юридичними не через їхні природні властивості, а внаслідок визнання їх державою і закріплення в законодавчих актах. Для з'ясування сутності юридичного факту розглянемо трактування цього поняття в довідковій літературі (табл. 2).

бездіяльності) суб'єктів, вважається дією, а той, що стався незалежно від їхньої волі, – подією [42].

Поняття факту також застосовується і в економічних науках під назвами "факт господарського життя", "факт господарської діяльності" та "господарський факт". Трактування цих понять наведено в табл. 3.

Таблиця 3. Трактування поняття факту в довідковій літературі з економічної (в т.ч. бухгалтерської) точки зору

№ з/п	Джерело	Визначення
1.	Аудиторський словарь / С.М. Бычкова, М.В. Райхман, В.Я. Соколов и др.; под ред. В.Я. Соколова. – М. Финансы и статистика, 2003. – 192 с. [1]	Факт господарського життя – дія компанії або подія, яка змінює склад її активів або пасивів або впливає на фінансові результати її діяльності (с. 167)
2.	Бухгалтерський словник / за ред. Ф.Ф. Бутиця. – Житомир: ПП "Рута", 2001. – 224 с. [7]	Факт господарський – 1) дія, невігадана подія, випадок, явище, твердо встановлене знання, що базується на досвіді і слугує для будь-якого висновку, який є перевіркою будь-якого припущення; 2) дійсність, реальність, те, що об'єктивно існує; 3) здійснена, невігадана подія, випадок, який є підставою для складання будь-якого висновку або слугує перевіркою будь-якої пропозиції
3.	Голощапов Н.А. Словарь-справочник аудитора. Под ред. В.И. Осипова. – М.: "Экзамен", 1999. – 384 с. [8]	Факт господарського життя – дії або події в господарській діяльності економічного суб'єкта, що включає в себе господарські операції, що змінює склад його активів, пасивів або фінансових результатів
4.	Дерев'яно С.І., Олійник С.О., Кузик Н.П. та ін. Облік і аудит: українсько-англійський термінологічний посібник: підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 468 с. [9]	Факт господарський – 1) випадок, дія, які є підставою для складання будь-якого висновку або слугує перевіркою будь-якого припущення; 2) те, що об'єктивно існує (с. 364-365)
5.	Пантелеєв В.П., Сніжко О.С. Словник бухгалтера та аудитора / В.П. Пантелеєв, О.С. Сніжко; Держ. ком. статистики України, Держ. акад. статистики, обліку та аудиту. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2009. – 239 с. [18]	Факт господарського життя – дія або подія в діяльності господарюючого суб'єкта, що включає в себе господарські операції, які змінюють склад цих активів, пасивів або фінансових результатів
6.	Финансовый словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/30907 [35]	Факт господарського життя – дія або подія в господарській діяльності економічного суб'єкта, що включає в себе господарські операції, що змінює склад його активів, пасивів або фінансових результатів
7.	Чижевська Л.В., Лозинський Д.Л. Словник економічних термінів: економічна теорія, бухгалтерський облік / за ред. проф. Ф.Ф. Бутиця. – Житомир: ЖДТУ, 2011. – 160 с. [37]	Факт господарський – 1) дія, невігадана подія, випадок, явище, твердо встановлене знання, що базується на досвіді і слугує для будь-якого висновку, який є перевіркою будь-якого припущення; 2) дійсність, реальність, те, що об'єктивно існує; 3) здійснена, невігадана подія, випадок, який є підставою для складання будь-якого висновку або слугує перевіркою будь-якої пропозиції
8.	Экономический словарь [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/econ_dict/15266 [38]	Факт – фактичні результати в економіці

Таким чином, в довідковій літературі існує два основних поняття:

1. Факт господарського життя. Під цим поняттям розуміють дію або подію в діяльності суб'єкта господарювання, що включає в себе господарські операції, які змінюють склад цих активів, пасивів або фінансових результатів;

2. Господарський факт. Під яким прийнято розуміти дію, невігадану подію, випадок, явище, твердо встановлене знання, що базується на досвіді і слугує для будь-якого висновку, який є перевіркою будь-якого припущення;

3. дійсність, реальність, те, що об'єктивно існує;

4. здійснена, невігадана подія, випадок, який є підставою для складання будь-якого висновку або слугує перевіркою будь-якої пропозиції.

Трактування факту, наведене в економічному словнику [38], вважаємо досить обмеженим, оскільки факти – це не тільки результати діяльності, але й інші події, які можуть виникати в діяльності підприємств.

Вважаємо, що ці два поняття взаємопов'язані, оскільки мова йде про господарське життя. Проте, категорія “факт господарського життя” більш

стосується бухгалтерського обліку, тоді як “господарський факт” є більш загальним, тому його будемо вважати загальноекономічним. З метою усунення плутанини серед понять, вважаємо, що слід використовувати категорію “факт господарського життя”. Проте, у випадку застосування наведеного підходу до трактування факту господарського життя відбувається ототожнення з поняттям “господарська операція”, так як відповідно до Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, господарська операція – дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства. У зв'язку з цим, постає питанням в чому ж різниця між фактом господарського життя та господарською операцією?!

Вважаємо, що під категорією “факт господарського життя” слід розуміти дію або подію, що дійсно відбулися в діяльності конкретного підприємства та в подальшому можуть призвести до змін в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства, а можуть і не призвести. Таким чином, покажемо взаємозв'язок між цими поняттями (рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язок між фактом, фактом господарського життя та господарською операцією

Таким чином, фактом може бути будь-яка подія або дія, що відбулася. Так, наприклад, йде сніг, поломка особистого автомобіля працівника підприємства, придбання продуктів харчування директором тощо. Але, їх не можна вважати фактами господарського життя, оскільки вони не стосуються діяльності конкретного підприємства і не мають на нього впливу. Таким чином, факт господарського життя повинен безпосередньо стосуватися діяльності конкретного підприємства і можуть призводити до зміни складу його активів, пасивів,

Таблиця 4. Трактування поняття “факт” з юридичної, економічної та бухгалтерської точок зору

Підхід	Характеристика
Юридичний	Обставина, яка передбачена правовими нормами і яка тягне встановлення, зміну або припинення правовідносин (обов'язковість закріплення на законодавчому рівні)
Економічний	Дія, невігадана подія, випадок, явище, твердо встановлене знання, що базується на досвіді і слугує для будь-якого висновку, який є перевіркою будь-якого припущення; здійснена, невігадана подія, випадок, який є підставою для складання будь-якого висновку або слугує перевіркою будь-якої пропозиції
Бухгалтерський	Дія або подія в діяльності господарюючого суб'єкта, що в подальшому можуть призвести до зміни структури активів, пасивів та фінансових результатів

Виходячи з табл. 4, можна зробити висновок, що бухгалтерське трактування поняття “факт” має свої особливості і поєднує в собі як економічний так і юридичний аспекти. У визначенні факту в юридичному сенсі вирішальне значення має необхідність закріплення їх на законодавчому рівні. Всі три підходи є достатньо пов'язані між собою, так як зокрема, юридичні та економічні факти можуть переходити в факти господарського життя, що зумовлює необхідність відображення їх в системі бухгалтерського обліку.

Для більш наукового розуміння сутності поняття “факт господарського життя” слід чітко розуміти філософські основи в частині категорій, термінів та понять. Кожна наука оперує поняттями різного ступеня узагальнення і значущості, але фундамент кожної з наук складають головні поняття – категорії. Ще Арістотель визначав класифікацію термінів, в якій вищі роди отримують назву “категорія” [6, с. 66]. Бухгалтерський облік не є виключенням та оперує різними поняттями, як власними, так і запозиченими з інших наук.

Питання бухгалтерських категорій досить детально висвітлив С.Ф. Легенчук в монографії “Бухгалтерське теоретичне знання: від теорії до тематерії” [14]. Так, щоб вважати певний елемент системи категорією він повинен оминати ряд обмежень. Зокрема:

1. Предметне обмеження. До складу системи бухгалтерських категорій слід включати лише ті категорії, що мають суто бухгалтерське походження.

фінансових результатів (купівля основних або оборотних активів, реалізація готової продукції, здійснення інвестицій тощо), а можуть і не призводити (укладання договору про поставку, хоча сама поставка може і не відбутися). Крім того, факти господарського життя можуть залежати від діяльності підприємства (прийняття рішення про оновлення обладнання), так і не залежати (стихийне лихо, що призведе до зміни складу активів підприємства).

Проведений огляд економічних праць довідкової літератури дозволив уточнити тлумачення поняття факту (табл. 4).

2. Внутрішньовидове обмеження передбачає необхідність розрізнення існування різних видів обліку, в межах яких сформувались власні категоріально-понятійні системи.

3. Міждисциплінарне обмеження. До бухгалтерських категорій слід включати лише категорії, що стосуються процедури ведення бухгалтерського обліку, і не відносяться категорії щодо регулювання, комп'ютеризації та організації бухгалтерського обліку, бухгалтерського обліку як професійної діяльності тощо.

4. Внутрішньодисциплінарне обмеження. Передбачає включення до бухгалтерських категорій лише тих елементів бухгалтерського наукового знання, які є загальноприйнятими та набули широкого використання в бухгалтерській практиці чи в науково-дослідницькій праці вчених-бухгалтерів [14, с. 111-114].

На основі виділених критеріїв, за якими категорії відрізняються від понять в бухгалтерському обліку, автор пропонує систему бухгалтерських категорій, відповідно до якої факт господарського життя відноситься до категорій предметно-методологічного фрагменту. Проф. В.В. Ковальов також відносив ФГЖ до складу бухгалтерських категорій [10, с. 183].

Таким чином, із застосуванням сформованих обмежень можна дійти висновку, що ФГЖ є категорією бухгалтерського обліку, оскільки застосовується лише в бухгалтерському обліку (хоча й має філософське

походження), стосуються лише процедури ведення бухгалтерського обліку та є загальноприйнятими.

Легенчук С.Ф. наголошував на тому, що бухгалтерські категорії і поняття є субпідрядними по відношенню до

філософських категорій, в яких виражаються загальні і часткові поняття функціональних наук, зокрема, і науки бухгалтерський облік (рис. 2).

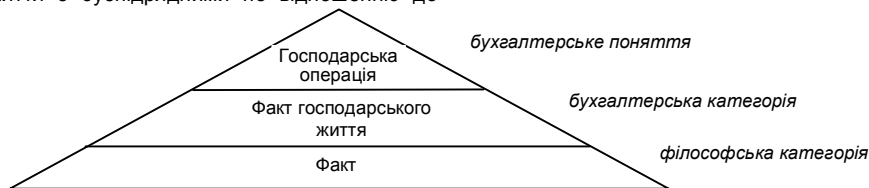

Рис. 2. Ієрархія між філософськими категоріями та бухгалтерськими категоріями та поняттями

Так, дійсно бухгалтерська категорія факт господарського життя є субпідрядною по відношенню до філософської категорії факту, оскільки походить саме від неї. Бухгалтерські категорії узагальнюють поняття, відображають суттєві ознаки для глибшого пізнання предмету, явища, процесу тощо. Прикладом бухгалтерського поняття, в даному випадку, може бути господарська операція. В свою чергу, бухгалтерські поняття закріплюються в термінах, які є словами або словосполученнями слів, що надають точну і однозначну назву конкретному бухгалтерському поняттю та визначають його співвідношення із іншими поняттями. Вважаємо, що до термінів можна віднести конкретні господарські операції, які можуть відбуватися в господарській діяльності суб'єкта господарювання, наприклад, інвестування, капіталовкладення, купівля, продаж тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідивши визначення поняття "факт" в довідниковій літературі, на нашу думку, слід визначати як подію, що дійсно відбулася; реальність, дійсність; те, що об'єктивно існує. Крім того, категорія "факт" можна розглядати з різних точок зору, залежно від сфери застосування, зокрема як:

– обставина, яка передбачена правовими нормами і яка тягне встановлення, зміну або припинення правовідносин (юридичний підхід);

– дія, невігадана подія, випадок, явище, твердо встановлене знання, що базується на досвіді і слугує для будь-якого висновку, який є перевіркою будь-якого припущення; здійснена, невігадана подія, випадок, який є підставою для складання будь-якого висновку або слугує перевіркою будь-якої пропозиції (економічний підхід);

– дія або подія в діяльності господарюючого суб'єкта, що в подальшому можуть призвести до зміни структури активів, пасивів та фінансових результатів (бухгалтерський підхід).

Таким чином, правильне тлумачення поняття фактів є дуже важливим, оскільки це сприяє узгодженню понятійного апарату та забезпечує однозначність його розуміння в процесі застосування користувачами різних рівнів, крім цього від цього залежить відображення або не відображення їх в обліку та звітності.

Перспективами подальших досліджень є вивчення етимологічного змісту поняття "факт господарського життя" в контексті вивчення еволюції світової філософської думки.

Список використаних літературних джерел:

1. Аудиторський словарь / [Бычкова С.М., Райхман М.В., Соколов В.Я. и др.; под ред. В.Я. Соколова]. – М. Финансы и статистика, 2003. – 192 с. 2. *Бичик С.В.* Словарь экономических терминов / С.В. Бичик, А.С. Даморацкая, И.В. Даморацкая. – Минск: Выш. шк., 2009. – 271 с. 3. Большой бухгалтерский словарь / Под ред. А.Н. Азриляна. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с. 4. Большой толковый словарь русского языка [Электронный ресурс]. – 1-е изд.-е: СПб.: Норинт. С.А. Кузнецов. 1998. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/kuznetsov/67610/%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1>

%82 5. Большой Энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – 2000. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/305094> 6. *Борисов Е.В.* Дистинкционистское понятие категория у Г. Райла / Е.В. Борисов // Философия науки. Научное уздание по философии, методологии и логике естественных наук. – 2008. – № 4. – 122 с. 7. Бухгалтерский словарь / [за ред. Ф.Ф. Бутинця]. – Житомир: ПП "Рута", 2001. – 224 с. 8. *Голощанов Н.А.* Словарь-справочник аудитора / Н.А. Голощанов [под ред. В.И. Осипова]. – М.: "Экзамен", 1999. – 384 с. 9. Облік і аудит: українсько-англійський термінологічний посібник: підручник / [Дерев'яно С.І., Олійник С.О., Кузик Н.П. та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 468 с. 10. *Ковалев В.В.* Финансовый учет и анализ: концептуальные основы / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 720 с. 11. Краткий словарь по философии / [Под общ. ред. И.В. Блауберга, И.К. Пантина]. – [4-е изд.]. – М.: Политиздат, 1982. – 431 с. 12. Краткий словарь по философии. – [2-е изд. (доработ. и доп.)]. – М.: Политиздат, 1970. – 398 с. 13. Краткий философский словарь / [под редакцией А.П. Алексеева]. – [2-е изд., перер. и доп.]. – ПБОЮЛ М.А. Захаров, 2001. – 496 с. 14. *Легенчук С.Ф.* Бухгалтерське теоретичне знання: від теорії до метатеорії: монографія / С.Ф. Легенчук. – Житомир: ЖДТУ, 2012. – 336 с. 15. Малый академический словарь [Электронный ресурс]. – М.: Институт русского языка Академии наук СССР. Евгеньева А.П. – 1957. – 1984. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/mas/74056/%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82> 16. Новая философская энциклопедия: В 4 тт. М.: Мысль / [Под редакцией В.С. Стёпина]. – [Электронный ресурс]. – 2001. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1269/%D0%A4%D0%90%D0%9A%D0%A2 17. Новейший философский словарь [Электронный ресурс]. – 2009. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy/1273/%D0%A4%D0%90%D0%9A%D0%A2 18. *Пантелеев В.П.* Словник бухгалтера та аудитора / В.П. Пантелеев, О.С. Сніжко; Держ. ком. статистики України, Держ. акад. статистики, обліку та аудиту. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2009. – 239 с. 19. Русская мысль и речь. Свое и чужое. Опыт русской фразеологии. Сборник образных слов и иносказаний. Т.Т. 1-2. Ходячие и меткие слова. Сборник русских и иностранных цитат, пословиц, поговорок, пословичных выражений и отдельных слов. – СПб., тип. Ак. наук. М.И. Михельсон. 1896-1912. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/michelson_new/11196/%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82 20. Сліпущко О. Політичний і фінансово-економічний словник / О. Сліпущко. – К.: Видавництво "Криниця", 1999. – 390 с. 21. Словарь бизнес-терминов [Электронный ресурс]. – 2001. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/business/13246> 22. Словарь по логике [Электронный ресурс]. – М.: Туманит, изд. центр Владос. А.А. Ивин, А.Л. Никифоров. – 1997. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/logic/386> 23. Словник термінів ринкової економіки. – К.: Глобус, 1996. – 288 с.

24. Современная энциклопедия [Электронный ресурс]. – 2000. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/49734> 25. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет как сумма фактов хозяйственной жизни: учебное пособие / Я.В. Соколов. – М.: Магистр; ИНФРА-М, 2010. – 224 с. 26. Толковый словарь Ефремовой / Т.Ф. Ефремова. – [Электронный ресурс]. – 2000. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/efremova/260801/%D0%A4%D0%B0%D0%BA%D1%82> 27. Толковый словарь Ушакова / Д.Н. Ушаков. – [Электронный ресурс]. – 1935-1940. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/107461> 28. Український Радянський Енциклопедичний Словник: в 3-х т. / [редкол.: А.В. Кудрицький та ін.]. – [2-ге вид.]. – К.: Голов. ред. УРЕ. 1987. – 736 с. 29. Философия: Энциклопедический словарь. – М.: Гардарики / [Под редакцией А.А. Ивина]. – 2004. 30. Философская Энциклопедия. – [в 5-х т.]. – М.: Советская энциклопедия [Под редакцией Ф.В. Константинова]. – 1960-1970. 31. Философский словарь / [Под ред. И.Т. Фролова]. – [4-е изд.]. – М.: Политиздат, 1980. – 445 с. 32. Философский словарь студента / [Под общ. ред. В.Ф. Беркова и Ю.А. Харина]. – Мн.: ТетраСистемс, 2003. – 352 с. 33. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия / [Гл. редакция: Л.Ф. Ильичёв, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов. – 1983. 34. Философский энциклопедический словарь. – 2010. 35. Финансовый словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/30907 36. Финансовый словарь Финам. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/30908 37. Чижевська Л.В. Словник економічних

термінів: економічна теорія, бухгалтерський облік / Л.В. Чижевська, Д.П. Лозинський; [за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця]. – Житомир: ЖДТУ, 2011. – 160 с. 38. Экономический словарь [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/econ_dict/15266 39. Энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – 2009. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/es/59962/%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82> 40. Энциклопедический словарь экономики и права [Электронный ресурс]. – 2005. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/18470/%D0%AE%D0%A0%D0%98%D0%94%D0%98%D0%A7%D0%95%D0%A1%D0%9A%D0%98%D0%99 41. Юридический энциклопедический словарь / [гл. ред. А.Я. Сухарев; Ред. кол.: М.М. Богуславский, М.И. Козырь, Г.М. Миньковский и др.]. – М.: Сов. Энциклопедия, 1984. – 415 с. 42. Юридичний словник / [За ред. Б.М. Бабія, В.М. Корецького, В.В. Цветкова]. – К.: 1974. – 843 с. 43. Яременко В.В. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах / В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – Том 4. – Київ. Видавництво "Аконіт". 2000. – 941 с.

ЩЕРБЕЛЬОВА Надія Павлівна – аспірант кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– відображення фактів господарського життя в системі бухгалтерського обліку.

Стаття надійшла до редакції: 22.02.2013 р.